

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ

Οι μάχες-θεμέλια της Ελεύθερης Ελλάδας

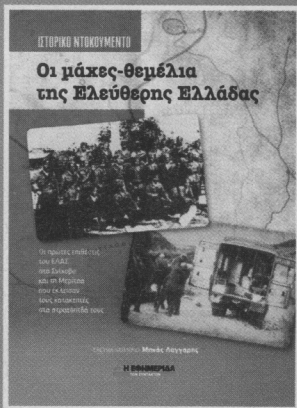
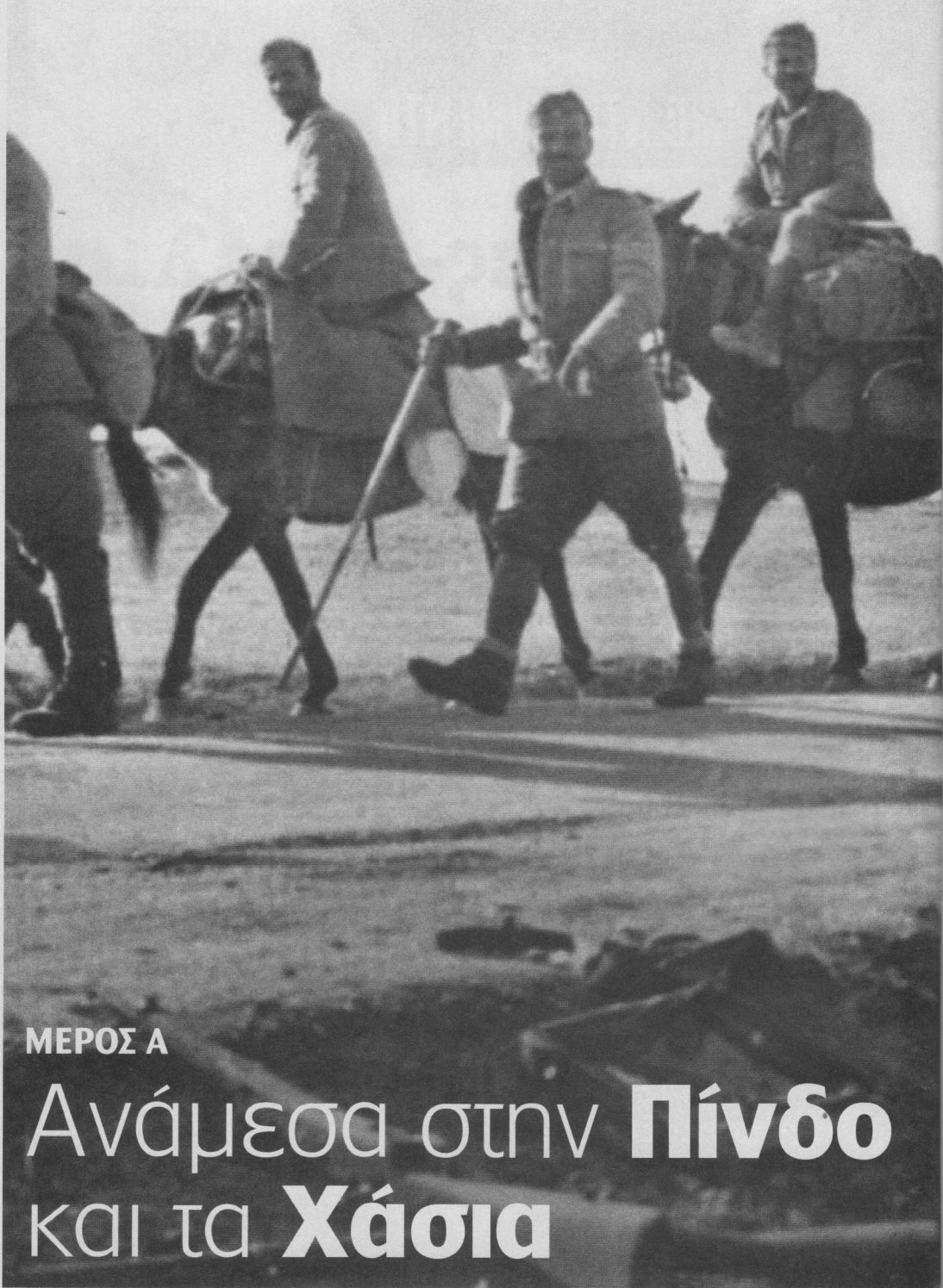
Οι πρώτες επιθέσεις
του ΕΛΑΣ
στο Σνίχοβο
και τη Μερίτσα
που έκλεισαν
τους κατακτητές
στα στρατόπεδά τους

ΕΡΕΥΝΑ-ΚΕΙΜΕΝΟ: Μηνάς Λάγγαρης

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΕΙΔΙΚΟ ΕΝΘΕΤΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Νικόλας Βουλέλης
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ:
Σωτήρης Μανιάτης
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟΥ:
Τάσος Παππάς
ΕΡΕΥΝΑ-ΚΕΙΜΕΝΟ:
Μηνάς Λάγγαρης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΘΕΤΟΥ:
Κώστας Μανιμανάκης
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:
Αντώνης Θωμάς
ΧΑΡΤΕΣ:
Λουίζα Καραγεωργίου
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:
Αντιγόνη Σπανοπούλου

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

www.efimerida.gr

ΜΕΡΟΣ Α

Ανάμεσα στην Πίνδο και τα Χάσια

**Οι πρώτες
αντάρτικες ομάδες
σχηματίζονται ήδη
από το 1941 και
πληθαίνουν όταν
οι κατακτητές
δίνουν εντολή για
συλλήψεις αριστερών**

Τα Χάσια (υψόμετρο 1.564 μ.) βρίσκονται στα σύνορα του Νομού Τρικάλων με τον Νομό Γρεβενών. Αποτελούν τμήμα της ευρύτερης οροσειράς της Πίνδου και περικλείονται στα δυτικά και βόρεια από την κεντρική Πίνδο και στα νότια και ανατολικά από τα Αντιχάσια και τα Καμβούνια όρη. Ορόσημο της ευρύτερης περιοχής είναι ο οδικός άξονας Γρεβενών-Καλαμπάκας, που τη διασχίζει κάθετα και ενώνει τη Δυτική Μακεδονία με τη Δυτική Θεσσαλία. Ένας σκονισμένος επαρχιακός

δρόμος, ο οποίος τον Απρίλιο του 1941, αμέσως μετά τη συνθηκολόγηση του Ελληνικού Στρατού, γνώρισε μια ασυνήθιστα έντονη κίνηση ανθρώπων και οχημάτων.

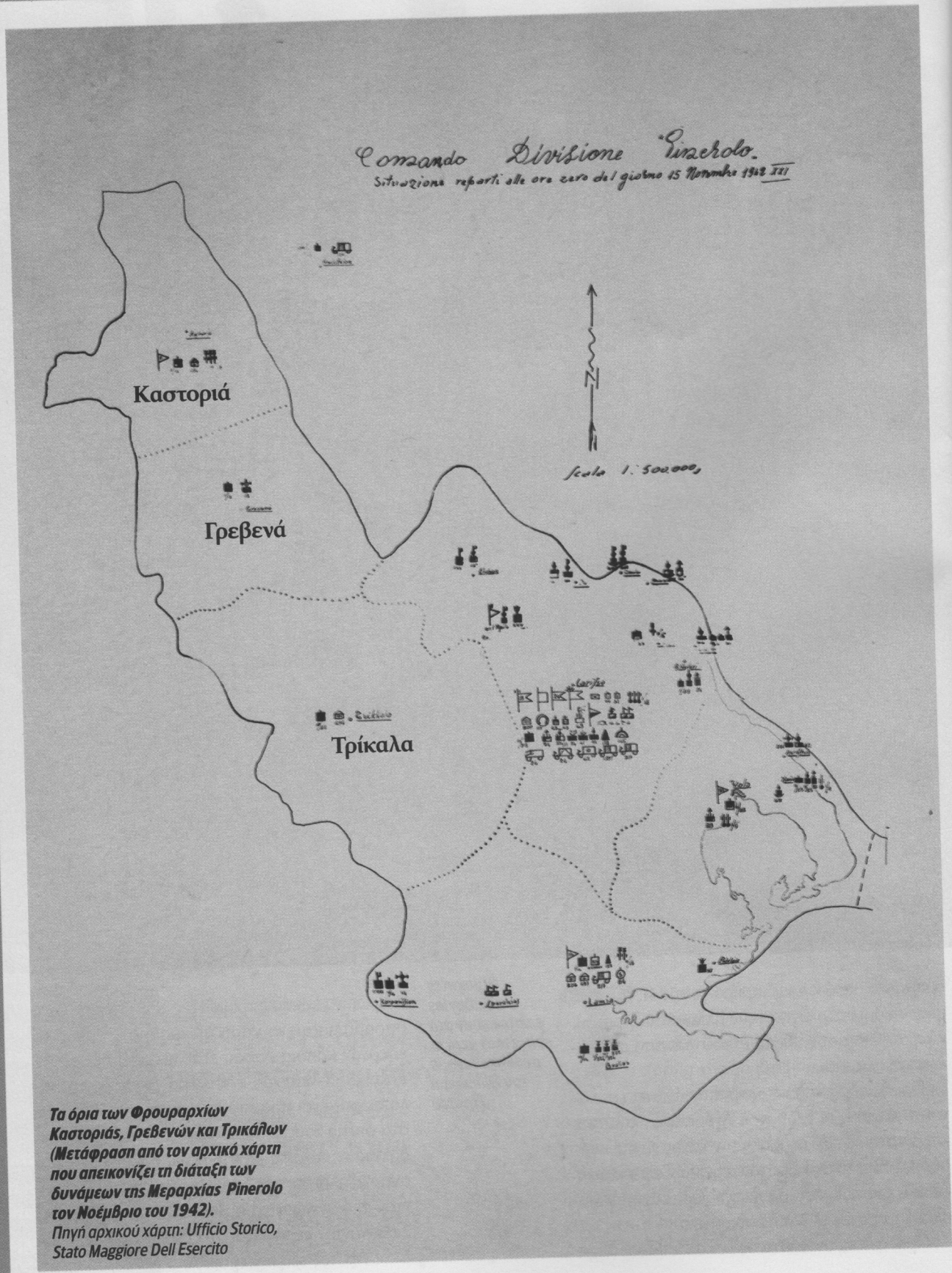
Πρώτα πέρασαν σαν αστραπή πάνω στα μηχανοκίνητά τους οι Γερμανοί. Αγέρωχοι, άκαμπτοι και βιαστικοί. Δεν σταμάτησαν. Είχαν να κυνηγήσουν το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα και να θέσουν υπό τον έλεγχό τους γρήγορα και απόλυτα ολόκληρη την ελληνική επικράτεια.

Πριν κατακαθίσει η σκόνη ακολούθησαν πεζή

***Οι μαχητές
της Αλβανίας
επιστρέφουν στα
σπίτια τους μετά τη
συνθηκολόγηση
του Ελληνικού
Στρατού***

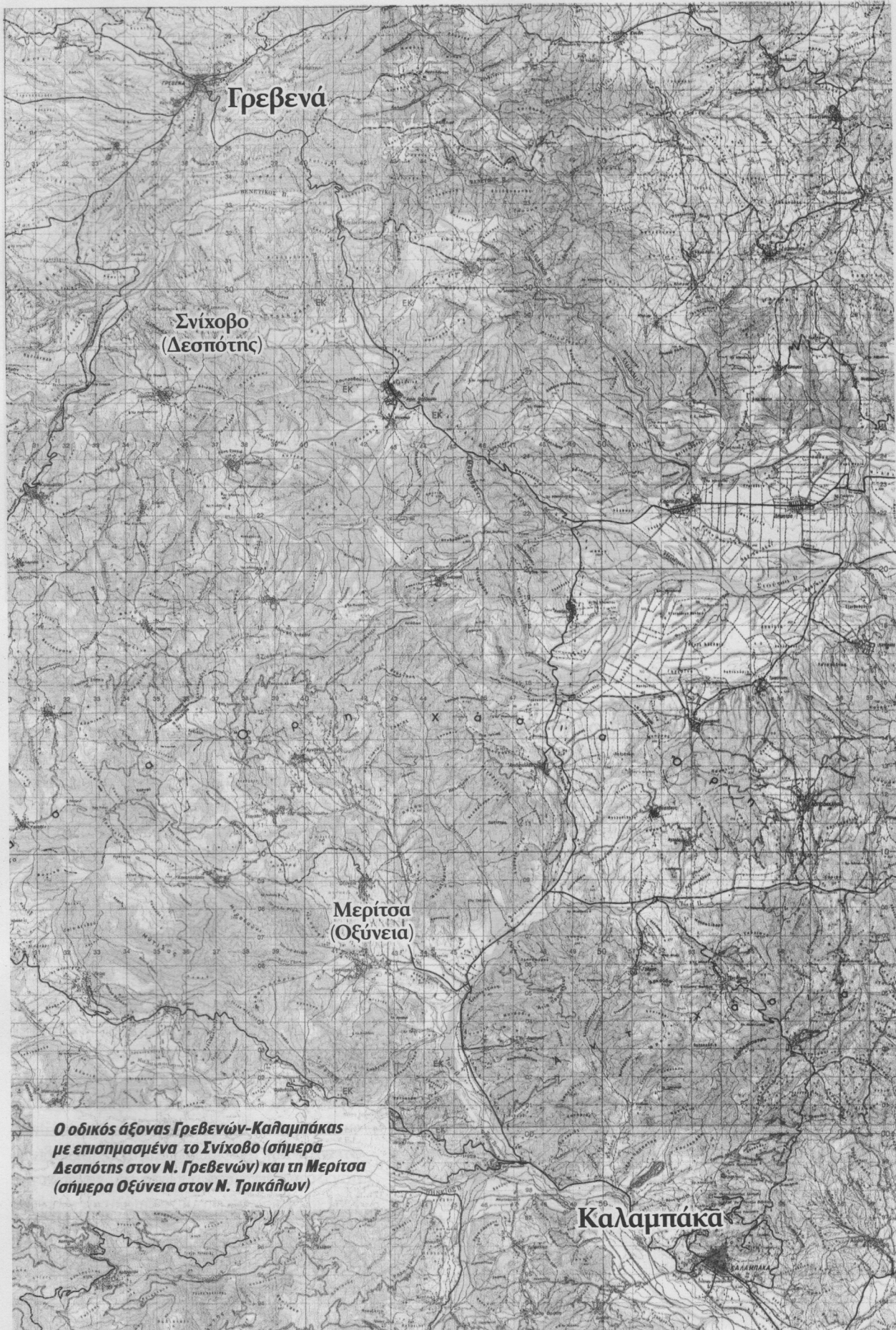
ανθρώπινα κοπάδια τραβώντας, πού και πού, κάνα σαραβαλιασμένο κάρο με τραυματίες, που το έσερναν κάποια εξίσου εξαθλιωμένα υποζύγια. Ήταν οι πολεμιστές της Αλβανίας που καταταλαιπωρημένοι προσπαθούσαν να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Απομεινάρια ενός στρατού που δοκιμάστηκε σκληρά στα πεδία των μαχών, αλλά αντεπεξήλθε με απρόσμενη επιτυχία. Εμφορούσαν από αντιφατικά συναισθήματα. Από τη μια αισθάνονταν περήφανοι ότι αυτοί ήταν οι πραγματικοί νικητές του πολέμου. Από την άλλη, όμως,

Τα όρια των Φρουραρχιών Καστοριάς, Γρεβενών και Τρικάλων (Μετάφραση από τον αρχικό χάρτη που απεικονίζει τη διάταξη των δυνάμεων της Μεραρχίας Pineroio τον Νοέμβριο του 1942). Πηγή αρχικού χάρτη: Ufficio Storico, Stato Maggiore Dell'Esercito

Γρεβενά

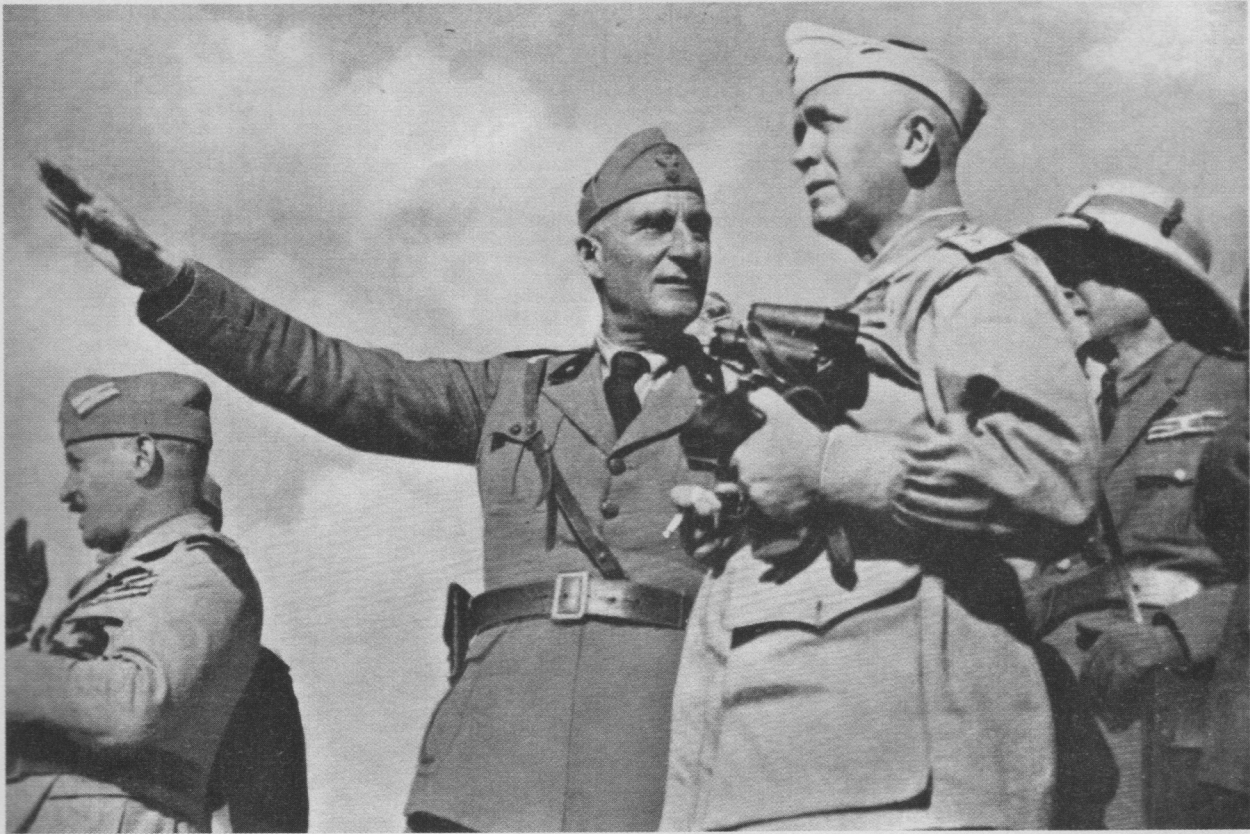
**Σνίχοβο
(Δεσπότης)**

**Μερίτσα
(Οξύνεια)**

Καλαμπάκα

**Ο οδικός άξονας Γρεβενών-Καλαμπάκας
με επισημασμένα το Σνίχοβο (σήμερα
Δεσπότης στον Ν. Γρεβενών) και τη Μερίτσα
(σήμερα Οξύνεια στον Ν. Τρικάλων)**

Ο Cesare Benelli, διοικητής της μεραρχίας Pinerolo την άνοιξη του '43. Με σηκωμένο το δεξί, στο κέντρο της φωτογραφίας, δείχνει κάτι στον Badoglio, σε επίσκεψή του στην Ανατολική Αφρική τέλη της δεκαετίας του '30.

Πηγή: Wikimedia

με την τροπή που πήραν τα πράγματα, είχαν έντονα την αίσθηση της προδοσίας και της εγκατάλειψης. Ταλαιπωρημένοι και νηστικοί έπαιρναν ό,τι τους έδιναν οι χωρικοί και αυτοί ανταπέδιδαν δίνοντας ό,τι τους βάραινε στην πορεία τους: όπλα, σφαίρες, ακόμη και πολυβόλα. Ο γιατρός Τηλέμαχος Ευθυμιάδης, στρατιώτης στην Ελασσόνα, ξεκίνησε για τα Γρεβενά και περπατώντας στα Χάσια συνάντησε στον δρόμο του χιλιάδες στρατιώτες.¹ Ίσως σε καμιά άλλη περιοχή της Ελλάδας να μην υπήρχε τόσο σκόρπιος οπλισμός από όσο εδώ, όπου διαλύθηκαν τόσες και τόσες μονάδες του Ε.Σ.²

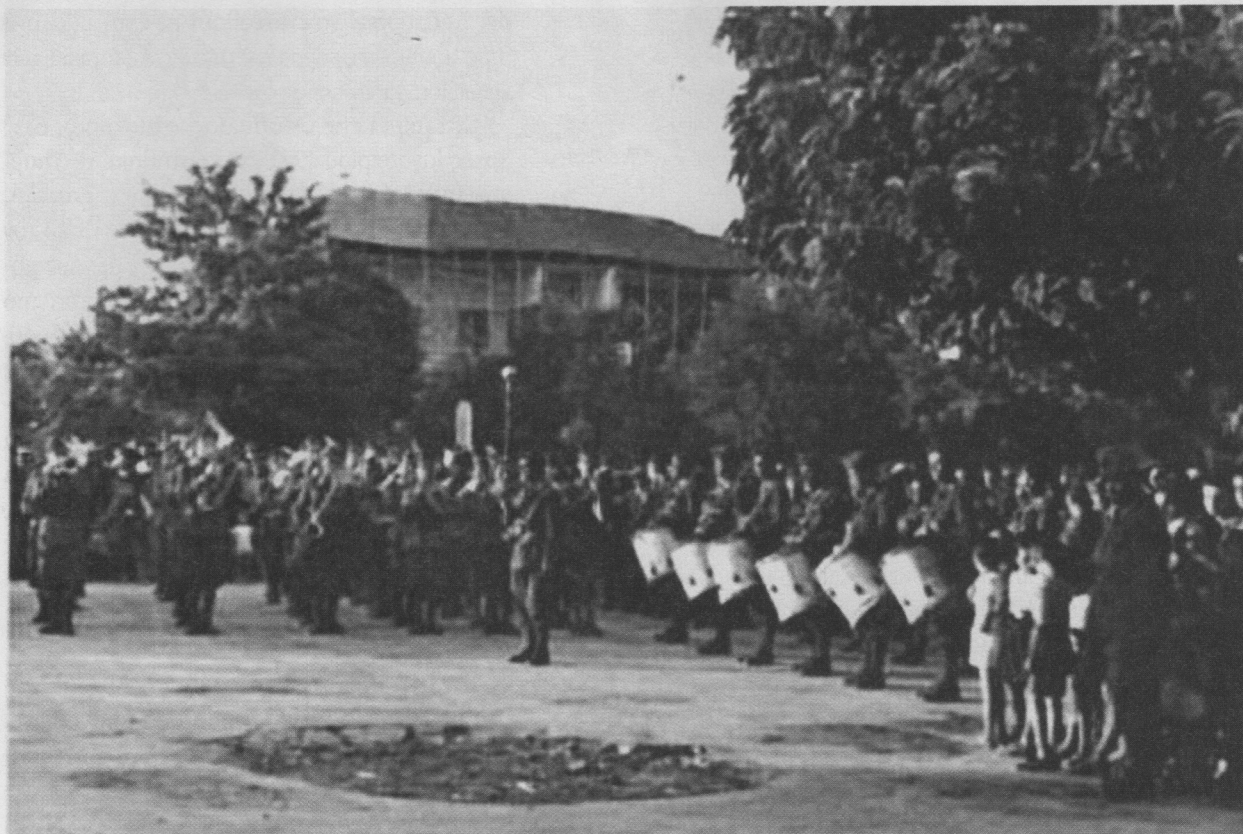
Η αποσύνθεση άρχισε, για τις περισσότερες μονάδες, λίγο μετά την επιστροφή τους στο ελληνικό έδαφος, ενώ κάποιες άλλες έφτασαν συμπυκνωμένες μέχρι την κεντρική Πίνδο ώσπου να διαλυθούν. Ο δικηγόρος Κ. Καφαντάρης με 5-6 νεαρούς μάζεψαν ό,τι μπορούσαν από τον οπλισμό που εγκατέλειψε το 87ο Σύνταγμα μετά τη διάλυσή του έξω από την Καρδίτσα. Κάποιοι έσπευσαν να επωφεληθούν και τα πουλούσαν κι έτρεξαν να αποθηκεύσουν τρόφιμα ώστε να είναι εξασφαλισμένοι με τη

νέα κατάσταση. Κάποιοι άλλοι, όμως, όπως π.χ. ο Καφαντάρης, τα συγκέντρωσαν και τα έκρυψαν με την προοπτική να αντιταχθούν ένοπλα στους κατακτητές.

Τέλος, στα μέσα του Μαΐου ακολούθησε και η 11η Αρμάτα³ του Regio Esercito. Έφτασε για να αναλάβει τη διοίκηση της ιταλικής ζώνης κατοχής. Οι Ιταλοί περιποιοι, στολισμένοι με φτερά, με γυαλισμένα κράνη και όπλα, παρέλαυναν σε ωραίους σχηματισμούς με συνοδεία από μουσικές μπάντες, σε μια προσπάθεια να εντυπωσιάσουν τον ντόπιο πληθυσμό, ο οποίος όμως παρακολουθούσε το θέαμα από αδιάφορα έως περιφρονητικά, με το «κορόδο Μουσολίνι» να τραγουδιέται χλευαστικά σε κάθε ευκαιρία παρά τα κληρονομήματα που ακολουθούσαν. Η 24η Μεραρχία Pinerolo ήταν αυτή που εγκαταστάθηκε στη Δυτική Μακεδονία και τη Θεσσαλία.

Οι κατακτητές από την πρώτη κιόλας μέρα επιδόθηκαν σε συστηματική προσπάθεια λαφυραγωγίας των φυσικών πόρων και καταλήστευσης των τροφίμων, πρακτικές που οδήγησαν στην επισιτιστική κρίση του χειμώνα του 1941-42. Επιδίωξή τους, ο απόλυτος έλεγχος

και η πλήρης εκμετάλλευση των κατεχόμενων περιοχών. Για να το πετύχουν πιο εύκολα χρησιμοποίησαν, εκτός του στρατού κατοχής, και δύο «εργαλεία». Το πρώτο ήταν οι αυτονομιστές λεγεωνάριοι του «Πριγκιπάτου της Πίνδου». Αποδείχτηκαν τελείως αναποτελεσματικοί. Με τη ληστρική συμπεριφορά τους έστρεψαν εναντίον τους και εναντίον των πατρώνων τους Ιταλών τη συντριπτική πλειονότητα του πληθυσμού. Το δεύτερο ήταν η Χωροφυλακή. Οι Ιταλοί έσπευσαν να την αναβαθμίσουν και να την εξοπλίσουν ακόμη και με πολυβόλα στρατιωτικού τύπου.⁴

Μετά τις 22/6/41 δίνεται η εντολή για συλλήψεις των αριστερών. Από τη Χωροφυλακή ζητούνται οι λίστες των «γνώριμων» αντιφρονούντων. Σε πάρα πολλές περιπτώσεις, όμως, οι ίδιοι οι χωροφύλακες ειδοποιούν τους «υποψήφιους» προς σύλληψη, οι οποίοι και κατέφυγαν στα βουνά σχηματίζοντας τις πρώτες ομάδες καταδιωκομένων. Οι ομάδες αυτές σύντομα συνδέθηκαν με το νεοϊδρυθέν ΕΑΜ, που υπομονετικά άρχισε να εξυφαίνει ένα πυκνό δίκτυο οργανώσεων. Δεν του έλειπαν εξάλλου ούτε τα στελέχη ούτε η εμπειρία της δράσης σε συν-

θήκες παρανομίας και πλέον ούτε τα όπλα που βγήκαν με θρησκευτική ευλάβεια από τις κρυψώνες τους. Οι Ιταλοί κάτι πληροφορήθηκαν και έσπευσαν και αυτοί στη συλλογή του «διαφυγόντος οπλισμού». Χωρίς σπουδαία όμως αποτελέσματα. Μάλιστα από τον Νοέμβριο του 1941 έως τον Φεβρουάριο του '42 η αναζήτηση των κρυμμένων όπλων φαίνεται ότι είχε εγκαταλειφθεί.⁵

Όσο περνούσε ο καιρός η ένταση μεταξύ κατακτητών και κατακτημένων εντεινόταν και οι πρώτες αντάρτικες ομάδες έκαναν την εμφάνισή τους με επιθέσεις εναντίον των Λεγεωνάριων, με εξολόθρευση των ληστών που μάζευαν τα ορεινά περάσματα και αφοπλισμούς τμημάτων της Χωροφυλακής. Οι Λεγεωνάριοι για το μόνο που ενδιαφέρονταν ήταν το πλιάτσικο και αποδείχτηκαν τελείως ανάξιοι στην ένοπλη αντιπαράθεση με τους αποφασισμένους αντάρτες. Οι χωροφύλακες, πάλι, προτιμούσαν, σε κρίσιμες στιγμές, να πάρουν το μέρος των ανταρτών παρά των Ιταλών. Εχουμε πολλά τέτοια παραδείγματα, ακόμη και την ένταξη ολόκληρων Σταθμών Χωροφυλακής, όπως αυτόν

Η στρατιωτική μπάντα της Μεραρχίας Pinerolo παινίζει στη Λάρισα.

Πηγή: φωτογραφικό αρχείο Barilli

της Σιάτιστας, με τον υπομοίραρχο Βενετσανόπουλο, ή της Νεάπολης, με τον υπομοίραρχο Δρούγκα, να προσχωρούν στους αντάρτες.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε το εξής γεγονός: Η 11η Στρατιά, που ουσιαστικά αποτελούσε τον ιταλικό στρατό κατοχής στην Ελλάδα, αριθμούσε πάνω από 200.000 άνδρες. Ο στρατός αυτός απείχε παρασάγγας σε ισχύ πυρός και αποτελεσματικότητα από τον αντίστοιχο γερμανικό. Για να καλύψουν αυτήν τη διαφορά, οι Ιταλοί ιθύνοντες διόγκωναν με μεγάλους αριθμούς στρατιωτών τις μονάδες τους σε μια προσπάθεια να υποκαταστήσουν με το πλήθος τις ελλείψεις σε σύγχρονο οπλισμό, τεχνικά μέσα και, το κυριότερο, σε μηχανοκίνητα που θα τους προσέδιδαν τη δυνατότητα γρήγορων μετακινήσεων. Ολο αυτό το πλήθος έπρεπε να τραφεί και όταν μιλάμε για έναν τέτοιο ευμεγέθη στρατό με εμφανή δομικά προβλήματα στη λογιστική του υποστήριξη, με στελέχη του εμπλεκόμενα στη μαύρη αγορά, μπορούμε να ερμηνεύσουμε τους λόγους που οδήγησαν ακόμη και τις «επίσημες» διοικήσεις, κυρίως των απομακρυσμένων στην ύπαιθρο μονάδων, να προσφεύγουν στη διενέργεια επιχειρήσεων που κυρίως αποσκοπούσαν στην ανεύρεση και την αρπαγή τροφίμων, με αποτέλεσμα την αύξηση της αγανάκτησης του ελληνικού πληθυσμού και το φούντωμα της αντίστασης. Παράδειγμα χαρακτηριστικό, η Μερίτσα⁶, όπου το σύνθημα που ξεσήκωσε τους Χασιώτες ήταν: «Ο Ζαραλής μάς καλεί να ανταμώσουμε για να χτυπήσουμε τους Ιταλούς που αρπάζουν των παιδιών μας το ψωμί».⁷

Μπαίνοντας το 1943 η κατάσταση των αντιμαχόμενων στην εξεταζόμενη περιοχή είχε διαμορφωθεί ως εξής:

Ο ΕΛΛΑΣ

Από τον Σεπτέμβριο του 1942 συγκροτήθηκαν πυρήνες ανταρτών (Δ. Τασσιανόπουλος, Ν. Αραιοβηματάς) στην περιοχή δυτικά και νότια των Γρεβενών. Μέχρι τα τέλη του Γενάρη του '43 αριθμούσαν καμιά 40αριά καλά οπλισμένους «μόνιμους»⁸ αντάρτες. Φορούσαν στρατιωτικές στολές και δίκωχα και είχαν περασμένα σταυρωτά φυσεκλίκια στο στήθος. Στις αρχές του 1943 πλαισιώθηκαν από αξιωματικούς ψημένους στις μάχες της Αλβανίας, όπως ο Δημήτρης Κυρατζόπουλος και ο Νίκος Θεοχαρόπουλος. Οι παραπάνω ομί-

δες μπορούσαν να ενισχυθούν με έναν υπολογίσιμο αριθμό «εφεδρικών»⁹ από τις Δεκαρχίες των χωριών της περιοχής.

Στη μεριά της Θεσσαλίας, στα Χάσια, στις αρχές Ιανουαρίου 1943 συγκροτήθηκε το Υπαρχηγείο Χασίων με καπετάνιο τον Νίκο Ζαραλή, στρατιωτικό τον Νέστωρα Βόκα και πολιτικό τον Ηλία Καφαντάρη. Με καλά εξοπλισμένους μόνιμους αντάρτες αλλά και ένα πυκνό δίκτυο από οπλισμένους άνδρες των Δεκαρχιών, που μπορούσε να παρατάξει κάθε χωριό της περιφέρειας. Σε πολλές περιπτώσεις αυτοί ήταν «ψημένοι» μαχητές με εμπειρίες από τις μάχες στην Αλβανία ή σκληραγωγημένοι ορεισίβιοι, εξοικειωμένοι στη χρήση των όπλων, όπως π.χ. ο Φώτης Μάνδρας, που είχε τη φήμη ότι στα εκατό μέτρα περνούσε τη σφαίρα στο δαχτυλίδι!

Ο REGIO ESERCITO

Την Ιταλική Ζώνη Κατοχής στη Δυτική Μακεδονία-Βορειοδυτική Θεσσαλία επάνδρωνε, κυρίως, το 13ο Σύνταγμα Πεζικού της Μεραρχίας Pinerolo. Η Καστοριά είχε οριστεί έδρα Διοίκησης του Συντάγματος και βάση και του II/13 τάγματος. Διοικητής του Συντάγματος, το εξεταζόμενο διάστημα, ήταν ο Σχ/ης Aldo Venier. Το Σύνταγμα αυτό ήταν μια έμπειρη μονάδα δοκιμασμένη στο καμίνι της Αλβανίας.

Στα Γρεβενά, έδρα του ομώνυμου Φρουραρχείου (Presidio), στάθμευε το I/13 τάγμα, με διοικητή, το κρίσιμο διάστημα (αρχές Φεβρουαρίου 1943), τον ταγματάρχη Marradi.¹⁰

Σαν Φρουρά στην Καλαμπάκα έδρευε ένας Λόχος του III/13 τάγματος. Μπορούσε όμως πάντα να υπολογίζει στην άμεση υποστήριξη και του υπόλοιπου τάγματος, που είχε τη βάση του στα κοντινά Τρίκαλα, όπου επίσης στρατωνιζόταν και μεγάλο μέρος από το Σύνταγμα Ιππικού Lancieri di Aosta.¹¹ Διοικητής του τάγματος, το επίμαχο χρονικό διάστημα, ήταν ο ταγματάρχης Francesco Chiarenza.

Τα τρία παραπάνω τάγματα υποστηρίζονταν το καθένα με μία πυροβολαρχία ορειβατικού πυροβολικού¹², διμοιρία όλμων των 81mm, ενώ στα αντίστοιχα Φρουραρχεία στάθμευαν επίσης δυνάμεις Καραμπινιέρων και ένας ανάλογος αριθμός ανδρών μονάδων υποστήριξης, όπως των Διαβιβάσεων, του Υγειονομικού και του Μηχανικού.

Η γιγάντωση του αντάρτικου φυσικά δεν πέρα-

Τον Γενάρη του 1943 ο ΕΛΛΑΣ δυτικά και νότια των Γρεβενών είχε στη διάθεσή του 40 «μόνιμους» αντάρτες

σε απαραίτητη και οι ιταλικές αρχές έκριναν επιβεβλημένο να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στην ύπαιθρο με ενισχυμένα αποσπάσματα. Ο ιταλικός στρατός έπρεπε να δείξει την ισχύ του, σε μια προσπάθεια να αποθαρρυνθεί η στήριξη του πληθυσμού στις αντάρτικες ομάδες. Αν βέβαια οι προσπάθειες αυτές συνδυάζονταν και με παράλληλες επιχειρήσεις συλλογής τροφίμων, ακόμη καλύτερα.

Ο χειμώνας του 1942-43 ήταν ιδιαίτερα δριμύς και επίμονος και παρά τα χιόνια που έπεσαν στις αρχές Φεβρουαρίου, αυτά δεν στάθηκαν ικανά να ανακόψουν τις σχεδιασμένες επιχειρήσεις. Αυτές ήταν που τελικά στάθηκαν και η αφορμή να ξεσπάσουν οι δύο καθοριστικές συγκρούσεις στο Σνίχοβο και στη Μερίτσα, που αναλυτικά θα εξετάσουμε στα επόμενα δύο μέρη αυτού του πονήματος.

1. Αρσενίου Λ.: Η Θεσσαλία στην Αντίσταση, τ. Α' σελ. 97.
2. Γρηγοριάδης Φ.: Το Αντάρτικο, σελ. 323.
3. Η 11η Στρατιά του Ιταλικού Στρατού.
4. Μαργαρίτης Κ.: Ο Πόλεμος στην Αλβανία, σελ. 300.
5. Μαργαρίτης Κ.: Ο Πόλεμος στην Αλβανία, σελ. 373.
6. Χωριό βόρεια της Κалаμπάκας. Η σημερινή ονομασία είναι Οξύνεια.
7. Παπαδήμας Β.: Τα Χάσια στο σταυροδρόμι της υποταγής και της Αντίστασης.
8. Για τον ορισμό και τη διαφορά των όρων «μόνιμοι» - «εφεδρικοί» αντάρτες βλέπε το άρθρο του Μ. Λάγγαρη με τίτλο «Απίστευτο κάζο στη Μαριολάτα», στην «Εφημερίδα των Συντακτών» στις 9/2/2019.
9. Για ανάλυση του όρου «Δεκαρχίες» ή «Μαχητικές Ομάδες» του ΕΛΑΣ, βλέπε το άρθρο του Μ. Λάγγαρη με τίτλο «Απίστευτο κάζο στη Μαριολάτα» στην «Εφημερίδα των Συντακτών» στις 9/2/2019.
10. Τέσσερις μέρες μετά τη Μερίτσα θα αντικατασταθεί από τον ταγματάρχη Ρ. Perrone.
11. Πρόκειται για το Σύνταγμα ιππικού των Λογχοφόρων της Αόστης.
12. Εξοπλισμένες με ορειβατικά πυροβόλα των 65/17mm.

**Ιταλοί.
Πηλιάτικο Ζώνων.
Πηγή: Ν. Στουρνάρας
«Η τραγωδία της
Κατοχής» 2ος
Τόμος Αθήνα 1994
αυτοέκδοση**